

POZÓR DEFektU (ITERACJA)

Użyte w tytule określenie można oczywiście uznać za zabieg stylistyczny, który – jak to się często zdarza w pierwszym członie tytułu – odpowiedzialny jest za metaforyczne wprowadzenie do meritum późniejszego wywodu. Tego typu sformułowania mają swoją wielką rolę do odegrania dlatego, że czytelnik zrazu uruchamia myślenie obrazem wywołanym, po pierwsze – wyglądem inicjalnego wyrażenia, po drugie – znaczeniem takiego rozwiązania. Właśnie ten element jest w odniesieniu do niniejszej publikacji najistotniejszy: czytelnicze reakcje w dużej mierze zależne od standardu językowego, którym dysponuje odbiorca tekstu.

W tym przypadku zatem widoczny jest defekt, który ratuje proponowane sformułowanie od niechybnego zażenowania czytelnika. Gdyby bowiem stwierdzić, że poezja bywa literaturą, trzeba by niemałego talentu retorycznego na okoliczność wyjaśnienia zasadności takiej mętnej figury.

Defekt jest jednak pozorny, choć jednocześnie stanowi świadome odwołanie do omawianej tu tradycji myślenia o wierszu wolnym. Stopniowalny brak właśnie jako odstępstwo od regularności to implikacja dość żywotna w dziejach analizowania formy wierszowej (a przecież także – języka poetyckiego w porównaniu z ogólnym). Nierzadko więc spojrzenie na tekst w wierszu wolnym poprzedzone bywa refleksją na temat dokuczliwej skądinąd regularności rytmicznej, graficznej czy brzmieniowej. Oczywiście gatunkowa znalazła się w zanadrzu czytelniczym, a przygoda z tekstem stała się wyzwaniem niemal za każdym razem całkiem nowym.

Iteratura jest kondensatem, ponieważ – jako neologizm – ma określony potencjał semantyczny. Odnosi się zarówno

do literatury, jak i do iteracji. To drugie odniesienie jest w niniejszym opracowaniu najważniejsze. Iteracja bowiem – jako porządek powtórzenia¹ – stanowi zjawisko pierwszorzędne z punktu widzenia przyjętych tu założeń. Dotyczą one zarówno perspektywy formalnej, czyli wiersza wolnego właśnie, jak i perspektywy semantyczno-tekstowej, czyli elementów języka poetyckiego i ich relacji. Te perspektywy są wyodrębnione na potrzeby wywodu i służą wyłącznie przybliżeniu wielu czynników mających wpływ na odbiór tekstów poetyckich.

Poezja rozpatrywana jako *iteratura* jest zatem sztuką odbiorczego powtórzenia, ponieważ w repetycji czytelniczej zawiera się sposób na konstruowanie projektu interpretacyjnego. Przestrzenność wiersza, a także skomplikowane relacje między poszczególnymi elementami języka poetyckiego sprawiają, że odbiór tekstu realizuje się w lekturze zwielokrotnionej i – na swój sposób – nadmiarowej. Te wszystkie kwestie będą kolejno omawiane, by stanowiły kompleksowe uzasadnienie przyjętej w tej pracy koncepcji.

Iteratura to więc literatura swoista, której odbiór warunkowany jest powtórzeniem nieprostym, anachronicznym (bo specjalnie zawieszonym w czasie), realizującym się w osobliwej pętli zadania pozornie zamkniętego i w układzie o ograniczonym stopniu swobody. W taki sposób pojmowany jest tu wiersz wolny ze względu na postać zastaną, na jego niewyczerpaną awangardowość i antycypacyjną moc dzieła sztuki. Dookreślenie specyfiki tego typu wiersza może się dokonywać ze względu na dzieje formy, może jednak – też w pewnym sensie iteracyjnie – realizować się w spowolnionym badaniu synchronicznym. Spowolnionym, bo odwołującym się do mapy tekstu, do jego punktów swoistych, do językowych

¹ SJP Dor: mat. 'kolejne powtórzenie tego samego działania wykonywanego na funkcji', muz. 'powtarzanie tego samego motywu melodii', <łac. *iteratio* – powtarzanie>; por. PWN (www.sjp.pwn.pl): PWN: 1. 'metoda w analizie matematycznej i programowaniu polegająca na wielokrotnym stosowaniu tego samego przekształcenia lub procedury; też: kolejne przekształcenie lub procedura', 2. 'wysyłanie sygnału telegraficznego w sposób ciągły' [dostęp: 10.03.2017 r.].

relacji w nieustannym odniesieniu do kultury, relacji, które dyskretnie orientują przyszłe działania interpretacyjne.

Książka składa się z czterech części. Pierwsza poświęcona jest problemowi kondensacji, a więc formie wiersza wolnego oraz parametrom i zjawiskom określającym jego przestrzenność tekstową. Druga część przybliży kategorię akomodacji poetyckiej, stanowi więc wprowadzenie do specjalnej refleksji składniowej w odniesieniu do wiersza wolnego. Trzecia część dotyczy reminiscencji frazeologicznej, która jest procesualnym ujęciem funkcjonalizacji śladu frazeologicznego jako kategorii swoistej dla poezji – ze szczególnym uwzględnieniem do wiersza wolnego. Ostatnia część – próby iteracyjne – mieści pięć szkiców interpretacyjnych skoncentrowanych na elementach idiolektów poetyckich rozpatrywanych ze względu na założenia przyjęte w niniejszej monografii².

Większość zjawisk i kategorii omawianych w tej pracy, przede wszystkim: relacyjność wersowa, eliptyczność, tabularność, akomodacja poetycka, reminiscencja frazeologiczna, ślad frazeologiczny czy supozycja frazeologiczna, to terminy autorskie ściśle skorelowane z przyjętą w monografii koncepcją opisu poezji w wierszu wolnym jako iteratury.

Podstawę materiałową opracowania stanowią książki poetyckie kilkudziesięciu polskich twórców³, wśród których są przedstawiciele starszych pokoleń, jak również poeci debiutujący w dwudziestym pierwszym wieku⁴. Perspektywa czasowa ma tu jednak charakter ogólny i porządkujący. W części czwartej znalazły się szkice traktujące o wierszach wybranych twórców, będące próbą zastosowania przyjętej metody w lekturze spopularyzowanej.

² W całej pracy przyjęto formę pierwszej osoby liczby mnogiej, ponieważ stanowi to tekstowy ekwiwalent wspólnego czytania. Dzięki temu autorski podmiot w tej formie nie jest najważniejszy.

³ Na końcu monografii umieszczono wykaz cytowanych książek poetyckich. Wybór był motywowany przede wszystkim merytorycznym porządkiem wywodu – nie ma więc charakteru wartościującego czy hierarchizującego.

⁴ Zestawienie źródeł umieszczono w części bibliograficznej.

Książka jest swego rodzaju rozwinięciem koncepcji, która zrodziła się kilka lat temu podczas rozmów o poezji prowadzonych z badaczami języka i literatury, a także w trakcie niespiesznych lektur, recytacji, umuzycznienia wierszy i różnego typu doświadczeń czytelniczych, których do tej pory nie sposób zapomnieć⁵.

Wszystkim rozmówcom (zwłaszcza tym dziś niedostępnym) – za nieocenioną lekcję pokory – składam skromne, choć serdeczne podziękowania.

Bardzo dziękuję Recenzentom za krytyczną lekturę, cenne uwagi i proponowane rozwiązania. Jestem przekonany, że dzięki temu niniejsza książka jest wartościowsza.

⁵ Poetyka wywodu jest w pewnej mierze odniesieniem do prezentowanej koncepcji, ponieważ – ze względu na konieczność wzajemnego nawiązywania i tworzenia relacji między częściami – iteracyjność znajduje zastosowanie także w odbiorze tej książki.